

Jan Sikora

Pozarolnicze usługi na wsi a stan infrastruktury techniczno-społecznej : analiza wyników badań empirycznych

Ekonomiczne Problemy Usług nr 89, 270-287

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAN SIKORA

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

**POZAROLNICZE USŁUGI NA WSI A STAN INFRASTRUKTURY
TECHNICZNO-SPOŁECZNEJ. ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ
EMPIRYCZNYCH**

Wprowadzenie

Obszary wiejskie w Polsce dotyka wiele problemów. Związane są one ze strukturalnymi trudnościami rolnictwa, z których najważniejsze to rozdrobnienie agrarne, duża liczba małych gospodarstw rolnych produkujących na podstawie nieefektywnych i nisko opłacalnych technologii, nastawionych na produkcję samowystarczalną a nie na rynek. To również niska specjalizacja gospodarstw rolnych, tradycyjne techniki produkcji oraz jawne i ukryte bezrobocie.

Niedorozwój obszarów wiejskich stanowiących monofunkcyjność gospodarczą stał się przyczyną zubożenia ludności wsi, pociągnął za sobą pogłębienie niekorzystnych tendencji w położeniu socjalno-bytowym ludności rolniczej.

Rozwiązanie istniejących problemów jest możliwe jedynie przez szeroko pojętą aktywizację społeczno-gospodarczą tych terenów. Bo chociaż na obszarach wiejskich w Polsce rolnictwo nadal jest najważniejsze, to jednak jego przemiany strukturalne wymagają zagospodarowania produktów rolniczych oraz tworzenia zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich o zróżnicowanych funkcjach działalności¹. Wsi polskiej potrzebny jest program rozwoju, wykorzystujący umiejętnie potencjał obszarów wiejskich i mobilizujący twórczą ini-

¹ A.P. Wiatrak, *Założenia i cele polityki rolnej*, materiały szkoleniowe, FAPA, Warszawa 2000, s. 25.

cyjatywę społeczności lokalnej. Programem takim jest wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich, w którym wskazuje się potrzebę rozwoju pozarolniczej działalności usługowej. Celem artykułu jest zatem przedstawienie związków zachodzących między usługową działalnością pozarolniczą prowadzoną na wsi, a stanem infrastruktury techniczno-społecznej, która może sprzyjać lub nie sprzyjać aktywności pozarolniczej mieszkańców wsi. W artykule wykorzystano właściwą literaturę przedmiotu, dane statystyczne GUS oraz raporty z badań empirycznych na obszarach wiejskich prowadzonych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

1. Istota wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich

Powszechnie przyjmuje się, że wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich to idea aktywizacji wsi i dywersyfikacja działalności gospodarczej, zgodnie z którą przyszłość ludności wiejskiej jest związana nie tylko z rolnictwem, ale również z innymi działami gospodarki. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich łączy się z wprowadzaniem w wiejską przestrzeń coraz większej liczby nowych funkcji pozarolniczych: produkcyjnych, handlowych, usługowych². Koncepcja ta ma na celu tworzenie nowych miejsc pracy i przewycięzanie bezrobocia, poszukiwanie odmiennych źródeł zarobkowania w zawodach związanych z otoczeniem rolnictwa oraz działalnością gospodarczą niezwiązaną z rolnictwem, a wykorzystującą wiejskie zasoby wytwórcze.

Rozwój wielofunkcyjny zakłada również większe zróżnicowanie gospodarcze obszarów wiejskich, ich dezagraryzację, czyli zmniejszanie roli rolnictwa³ w gospodarce narodowej, oraz odejście od monofunkcyjności wsi nastawionej na produkcję (hodowlę i uprawę) rolną. Pojęcie wielofunkcyjnego rozwoju wsi należy zatem rozpatrywać szeroko, nie tylko jako proces tworzenia nowych miejsc pracy, ale także jako rozwój lokalnej przedsiębiorczości, strategiczne planowanie rozwoju, dywersyfikację rolnictwa, rozwój infrastruktury, podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji rolników⁴. Może być także

² M. Sznajder, L. Przezbórska, *Agroturystyka*, PWE, Warszawa 2006, s. 47.

³ J. Wilkin, *Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne, implikacje praktyczne*, IRWiR, PAN, Warszawa 2010, s. 16.

⁴ M. Kłodziński, *Istota wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich*, w: *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce*, SGGW, Warszawa 1997, s. 41.

rozumiany jako rozpoczęcie pracy organicznej u podstaw, która przeciwstawia się bierności, jaka często ogarnia społeczności wiejskie.

Podkreślając aktualność znaczenia koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, warto zaznaczyć, że strategia ta nie jest nowym odkryciem, ponieważ od wielu lat jest realizowana w krajach Unii Europejskiej. Należałoby również przypomnieć, że na ziemiach polskich program ten ma wielowiekową tradycję. Przykładem może być warszawski adwokat Jan Szaniecki, który już od 1812 roku z dużym powodzeniem wcielał w życie program rozwoju oświaty, przemysłu rolniczego, handlu i warsztatów rękodzielniczych na dobrach ordynacji Pińczowskiej⁵. Przykładów takich jest więcej. Warto jeszcze wskazać na potrzeby wielokierunkowego rozwoju wsi wskazane przez społeczności wiejskie i ich liderów z okresu międzywojennego zawarte w czterotomowym dziele *Pamiętniki młodego pokolenia chłopów*⁶. Czytając to co wymyślił dwa wieki temu młody ordynat oraz wskazali w okresie międzywojennym mieszkańcy wsi w swoich pamiętnikach, należy z zadumą i znaczną skromnością zastanowić się nad tym, co dzisiaj nazywamy nową strategią rozwoju wsi⁷.

Jednym z ważniejszych elementów, wpływających na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, jest zaangażowanie społeczności wiejskiej, uznanie przedsiębiorczej postawy rolników i mieszkańców wsi za motyw przemian w ich środowisku. Chodzi tutaj zarówno o inicjatywy indywidualne, jak i wspólne realizowane przez samorząd lokalny i inne organizacje społeczne w celu zwiększenia ich efektywności. Ważne jest, by w pożądanej i poszukiwanej wielofunkcyjności rozwoju wsi umiejętnie wykorzystana została tożsamość i integralność przestrzenna tych obszarów oraz aktywność środowisk opiniotwórczych i instytucji specjalistycznego doradztwa.

Rozwój wielofunkcyjny wsi jest nierozzerwalnie związany z procesem odnowy wsi, czyli takiego kształtowania warunków życia ludzi na obszarach wiejskich, którego animatorem i podmiotem jest społeczność lokalna. Odnowa wsi powoduje osobiste zaangażowanie mieszkańców, wynikające z odpowiedzialności za własną przyszłość i poczucie uczestnictwa we wspólnocie i współtworzeniu; uaktywnia bowiem podstawowy kapitał, jakim dysponuje każde społec-

⁵ B. Sawicki, *Agroturystyka w aktywizacji obszarów wiejskich*, InterGraf, Lublin 2007, s. 22.

⁶ J. Chałasiński, *Młode pokolenie chłopów*, t. I–IV, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1984.

⁷ M. Kłodziński, *Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich*, IRWiR, PAN, Centrum Naukowo-Wdrożeniowe SGGW, Warszawa 1999, s. 34.

czeństwo, to jest kapitał ludzki i społeczny. Mobilizuje siły i zasoby własne, wykorzystuje posiadane atuty i szanse, jakie znajdują się w otoczeniu.

Odnowa wsi nie zastępuje restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa, ale wspiera te procesy. Ułatwia rolnikom pozyskiwanie dodatkowych źródeł dochodu, a także zagospodarowanie uwalnianych w sektorze rolnym obiektów, nieruchomości i urządzeń, które były nieużytkowanym zasobem wsi. Ze względu na wielość i różnorodność przedsięwzięć inwestycyjnych i modernizacyjnych może generować popyt na materiały remontowe, artykuły budowlane, przedmioty małej architektury i inne artykuły urządzenia przestrzeni, materiały ogrodnicze. Popyt ten w większości może być zaspokajany przez podaż lokalnych zakładów usługowych i produkcyjnych. Generuje to dodatkowe miejsca pracy. Odnowę wsi charakteryzuje zatem mechanizm samopodtrzymywania rozwoju, wynikający ze wzrostu cyrkulacji pieniądza w lokalnym układzie gospodarczym (efekt mnożnikowy)⁸.

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich pozostaje pod silnym wpływem uwarunkowań przestrzennych, demograficznych, przyrodniczych, infrastrukturalnych, kapitałowych. Ich zróżnicowanie w poszczególnych gminach oznacza zróżnicowanie kierunków rozwoju wielofunkcyjnego. Najczęściej podstawowe funkcje gospodarcze obszarów wiejskich są wypadkową funkcji rolnictwa, leśnictwa, turystyki, a w mniejszym stopniu mieszkalnictwa, przemysłu i usług a więc infrastruktury technicznej i społecznej wsi.

2. Pozarolnicze usługi na wsi

Na skutek spadku opłacalności rolnictwa, wzrostu cen ziemi przeznaczonej na cele pozarolnicze, coraz większego znaczenia nabierają funkcje mieszkaniowe, usługowe, produkcyjne. Pozarolnicze rodzaje działalności usługowej podejmowane są nie tylko przez rolników, członków ich rodzin i mieszkańców wsi, ale także przez inne osoby niezwiązane z rolnictwem oraz przez mieszkańców miast lokujących swój kapitał w rozwój firm produkcyjno-usługowych na terenach wiejskich.

Pozarolnicza działalność usługowa obejmuje m.in. handel płodami rolnymi, środkami produkcji rolniczej, artykułami spożywczymi. Obejmuje również

⁸ W. Idziak, *O odnowę wsi*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2004, s. 18.

takie usługi dla rolnictwa i jego otoczenia, jak np. transportowe, budowlane, mechanizacyjne, leśne⁹. Coraz więcej rolników zajmuje się świadczeniem usług turystycznych w swoich gospodarstwach, w ramach których rolnicy prowadzą sprzedaż noclegów i noclegów z wyżywieniem; oferują miejsca na polach namiotowych, świadczą usługi rekreacyjno-sportowe. Usługi te wsparte są płatnościami Unii Europejskiej, pomocą rodziny lub oszczędnościami własnymi.

Skalę usługowej działalności pozarolniczej podejmowanej przez gospodarstwa rolne przedstawiono w tabeli 1.

⁹ Zob. M. Kozera, *Spoleczny aspekt przedsiębiorczości rolników*, w: *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, t. XIII, z. 2, Warszawa, Poznań, Wrocław 2011, s. 232.

Tabela 1

Liczba gospodarstw indywidualnych, których użytkownicy lub osoby dorosłe, pozostające we wspólnym gospodarstwie domowym z użytkownikiem gospodarstwa rolnego prowadzą działalność pozarolniczą (wg województw w 2007 r.)

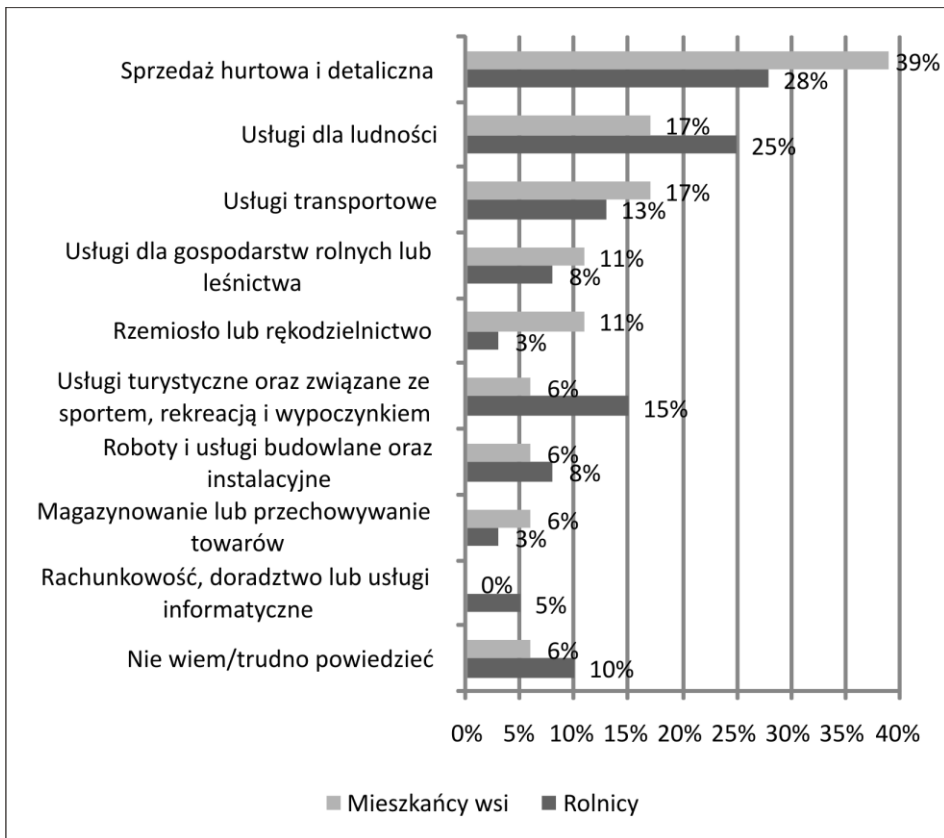
Województwa		Gospodarstwa prowadzące działalność pozarolniczą z zakresu												
		Liczba gospodarstw ogółem	Razem	leśnictwa	rybactwa i rybactwa przelotowego	przetwórstwa przemysłowego	handlu	agroturystyki	budownictwa	transportu	obsługi nieruchomości	pozostałe	w ramach więcej niż jednej sekcji działalności pozarolniczej razem	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
W tym gospodarstwa indywidualne														
I. Liczba gospodarstw														
Polska	2 928 578	360 685	6447	9211	64 650	70 540	9 185	18 629	17 356	1006	144 263	23 784		
Dolnośląskie	140 804	20 741	413	504	3029	3733	592	854	993	93	9326	1479		
Kujawsko-pomorskie	115 680	14 927	329	546	2413	3044	333	633	787	49	5976	1010		
Lubelskie	305 678	31 072	519	884	7196	6491	408	1531	1367	73	11 106	1712		
Lubuskie	55 012	7690	207	145	1112	1607	164	241	347	32	3306	571		
Łódzkie	209 466	26 298	263	730	4536	6306	167	1244	1238	52	10 189	1610		
Małopolskie	373 506	48 313	593	798	9786	8827	1590	3672	2625	110	17 521	3289		
Mazowieckie	369 140	44 749	468	1071	6873	9497	378	2466	2405	145	18 898	2669		
Opolskie	73 875	7738	125	208	1522	1259	112	402	365	26	3385	386		
Podkarpackie	311 684	32 477	555	504	9428	5706	1074	1376	1374	67	11 073	2092		
Podlaskie	119 948	12 016	453	417	1864	2497	629	715	584	41	4613	630		
Pomorskie	76 412	11 774	728	345	1471	1741	770	531	543	37	5077	877		
Śląskie	252 910	34 854	316	771	4417	6073	384	1721	1589	91	16 688	2871		
Świętokrzyskie	172 176	18 379	197	547	4199	4012	355	928	789	34	6516	1046		
Warmińsko-mazurskie	80 297	8760	438	316	459	1695	869	364	412	45	4037	568		
Wielkopolskie	201 376	29 255	431	1150	4878	5876	438	1453	1355	69	11 732	2010		

Gospodarstwa prowadzące działalność pozarolniczą z zakresu												
Województwa	Liczba gospodarstw ogółem	Razem	leśnictwa	rybactwa i rybów stwa	przetwórstwa przemysłowego	handlu	agrorystyki	budownictwa	transportu	obsługi nieruchomości	pozostałe	w ramach więcej niż jednej sekcji działalności pozarolniczej razem
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Zachodniopomorskie	70 614	11 642	412	275	1467	2176	491	498	583	42	4820	964
II. W procentach według realizowanej działalności gospodarczej												
Polska	100	12,3	0,2	0,3	2,2	2,4	0,3	0,6	0,6	0,0	4,9	0,8
Dolnośląskie	100	14,7	0,3	0,4	2,2	2,7	0,4	0,6	0,7	0,1	6,6	1,1
Kujawsko-pomorskie	100	12,9	0,3	0,5	2,1	2,6	0,3	0,5	0,7	0,0	5,2	0,9
Lubelskie	100	10,2	0,2	0,3	2,4	2,1	0,1	0,5	0,4	0,0	3,6	0,6
Lubuskie	100	14,0	0,4	0,3	2,0	2,9	0,3	0,4	0,6	0,1	6,0	1,0
Łódzkie	100	12,6	0,1	0,3	2,2	3,0	0,1	0,6	0,6	0,0	4,9	0,8
Małopolskie	100	12,9	0,2	0,2	2,6	2,4	0,4	1,0	0,7	0,0	4,7	0,9
Mazowieckie	100	12,1	0,1	0,3	1,9	2,6	0,1	0,7	0,7	0,0	5,1	0,7
Opolskie	100	10,5	0,2	0,3	2,1	1,7	0,1	0,5	0,5	0,0	4,6	0,5
Podkarpackie	100	10,4	0,2	0,2	3,0	1,8	0,3	0,4	0,4	0,0	3,6	0,7
Podlaskie	100	10,0	0,4	0,3	1,6	2,1	0,5	0,6	0,5	0,0	3,8	0,5
Pomorskie	100	15,4	1,0	0,5	1,9	2,3	1,0	0,7	0,7	0,0	6,6	1,1
Śląskie	100	13,8	0,1	0,3	1,7	2,4	0,1	0,7	0,6	0,0	6,5	1,1
Świętokrzyskie	100	10,7	0,1	0,3	2,4	2,3	0,2	0,5	0,5	0,0	3,8	0,6
Warmińsko-mazurskie	100	10,9	0,5	0,4	0,6	2,1	1,1	0,5	0,5	0,1	5,0	0,7
Wielkopolskie	100	14,5	0,2	0,6	2,4	2,9	2,2	0,7	0,7	0,0	5,8	1,0
Zachodniopomorskie	100	16,5	0,6	0,4	2,1	3,1	0,7	0,7	0,8	0,1	6,8	1,4

Źródło: Pozarolnicza działalność gospodarstwa rolnych, GUS, tabela 15/16. www.stat.gov.pl/gus/
5840_793_PLK_HTML.htm.

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że ponad 12% gospodarstw rolnych zajmuje się prowadzeniem dodatkowej działalności pozarolniczej. Najbardziej popularna jest działalność związana z handlem (2,4%) i przetwórstwem przemysłowym (2,2%) na bazie surowców rolno-spożywczych. Znaczącym zainteresowaniem cieszą się również usługi budowlane (0,6%), transportowe (0,6%), agroturystyczne (0,3%) oraz działalność związana z rybactwem i rybołówstwem (0,3%). Poszukiwanie dodatkowych pozarolniczych źródeł dochodów mieszkańców wsi ma tendencję rozwojową. Świadczą o tym wyrażane opinie w ogólnopolskich badaniach nad sytuacją wsi i rolnictwa, w których mieszkańcom wsi zadano następujące pytanie: Jaką w najbliższym czasie planuje Pan(i) rozpocząć działalność gospodarczą niezwiązaną z rolnictwem¹⁰? Odpowiedzi na powyższe pytanie przedstawiono na rysunku 1.

¹⁰ W opracowaniu wykorzystano wyniki ogólnopolskich badań zawarte w raporcie: *Polska wieś i rolnictwo 2009*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2009, s. 71. Badania zrealizowała firma PBS DGA Sp. z o.o. na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW), Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), Agencji Nieruchomości Rolnych (ANR) oraz Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS). Badanie wykonane zostało techniką wywiadu osobistego z kwestionariuszem ankietowym. Miało zasięg ogólnopolski i zostało zrealizowane na reprezentatywnej próbie mieszkańców wsi – 1120 respondentów ogółem. Próbę tworzyły dwie grupy badanych: reprezentatywna, kwotowo-celowa próba rolników (N = 817 osób) i reprezentatywna, kwotowo-celowa próba nierolników (N = 303 osoby). Błąd pomiarowy dla całej próby wynosi około 3%.

Rys. 1. Opinie mieszkańców wsi i rolników na temat planowanej działalności gospodarczej niezwiązanej z rolnictwem (w %)

Źródło: *Polska wieś i rolnictwo 2009*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2009, s. 114.

Z badań wynika, że najwięcej rolników (28%) i nierolników (39%) zamierza rozpocząć działalność handlową oraz świadczenie usług dla ludności (rolnicy 25%, mieszkańcy wsi 17%). Usługi turystyczne, związane ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem planowało rozpocząć 15% rolników i 6% mieszkańców wsi. Są to usługi, które korespondują z takimi funkcjami obszarów wiejskich, jak funkcje turystyczna, kulturowa i usługowa. Do tych funkcji można również dołączyć planowaną przez rolników (3%) i mieszkańców wsi (11%) działalność

w zakresie rzemiosła i rękodzielnictwa. Wynika to z komplementarnego charakteru popytu turystów i przyjezdnych odwiedzających tereny wiejskie.

Deklarowana chęć rozpoczęcia dodatkowej działalności gospodarczej przez rolników i pozostałych mieszkańców wsi świadczy o szansach rozwoju obszarów wiejskich. Szanse te są jednak determinowane przez warunki przyrodniczo-ekologiczne, ekonomiczno-finansowe, organizacyjno-prawne, marketingowo-informacyjne oraz społeczno-kulturowe.

3. Ocena infrastruktury technicznej i społecznej przez mieszkańców wsi

O stanie obecnym i rozwoju w przyszłości pozarolniczej działalności usługowej na wsi decyduje również rozwój infrastruktury technicznej i społecznej na tych obszarach.

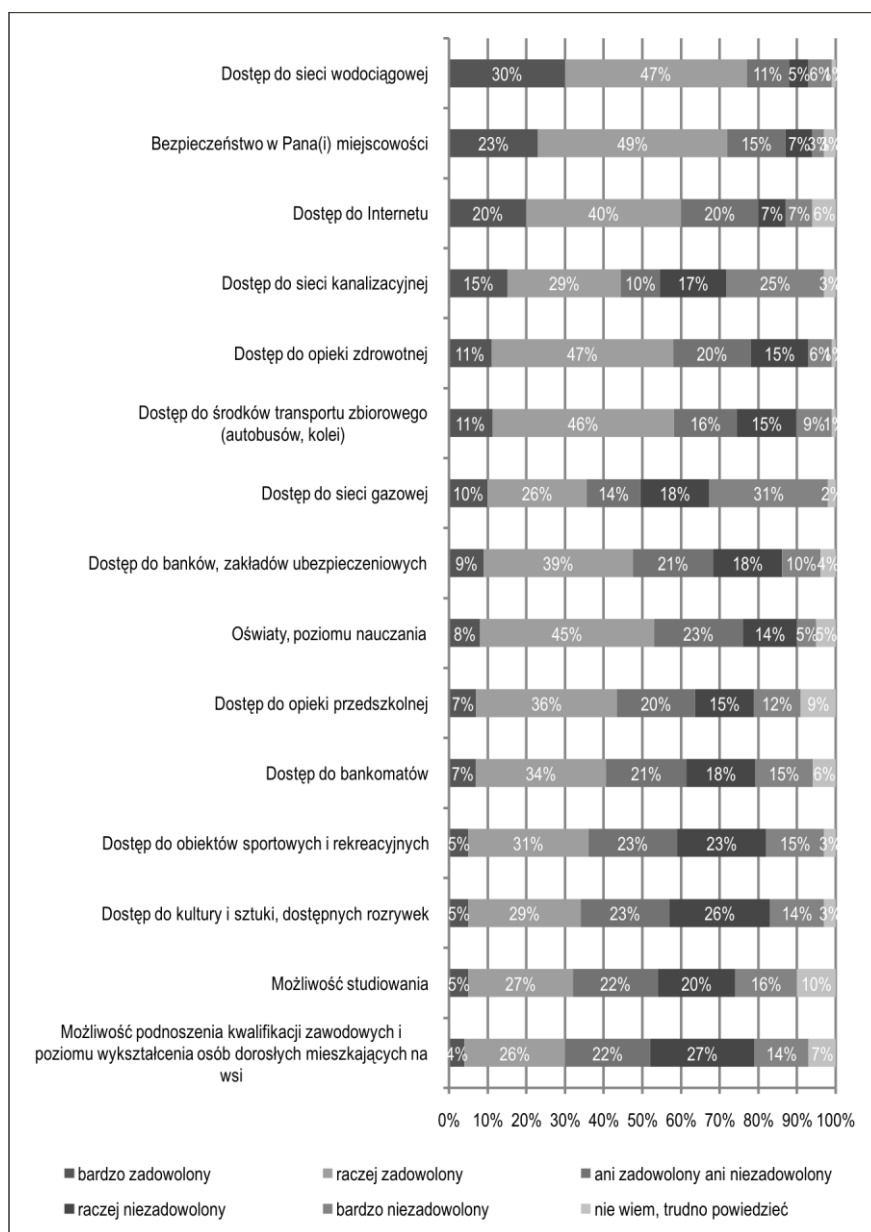
Infrastruktura techniczno-społeczna na wsi to podstawowe urządzenia techniczno-użytkowe, budynki użyteczności publicznej i instytucje usługowe, których istnienie jest niezbędne do prawidłowego funkcjonowania wiejskiej społeczności lokalnej. Wiejską infrastrukturę techniczno-społeczną tworzą m.in. oczyszczalnie ścieków, sieć wodociągowa, kanalizacyjna i gazowa, sieć komunikacyjna, placówki usług bankowych i ubezpieczeniowych, telefonia stacjonarna i komórkowa, Internet, domy kultury, kluby i świetlice wiejskiej biblioteki i czytelnie, kina, szkoły, przedszkola, ośrodki zdrowia, apteki, placówki handlowe i usługowe, stacje benzynowe, obiekty rekreacyjne i sportowe, sale sportowo-widowiskowe, place zabaw, skanseny czy muzea, centra *e-learningowe*.

Dla wielu gmin budowa czy modernizacja istniejącej już infrastruktury techniczno-społecznej to bardzo poważne wyzwanie finansowe, trudne do zrealizowania ze środków własnych. Wsparcie w tym względzie mogą przynieść programy operacyjne dotowane z funduszy europejskich w latach 2007–2013, np.: Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW), Regionalny Program Operacyjny (RPO). Zamieszkiwanie oraz ocena jakości życia na wsi uwarunkowana jest satysfakcją jej mieszkańców z dostępu do wszelkiego rodzaju osiągnięć cywilizacyjnych¹¹.

¹¹ Zob. np. A. Sieczko, *Wykorzystanie internetu w przedsiębiorstwach działających na obszarach wiejskich*, w: Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, T. XIII, z. 2, Warszawa, Poznań, Wrocław 2011, s. 428.

Ocenę jakości życia na wsi, w tym ocenę zadowolenia lub niezadowolenia ze stanu infrastruktury techniczno-społecznej wyrażoną przez mieszkańców wsi przedstawiono rysunku 2¹².

¹² Są to te same badania, które scharakteryzowano w przypisie 1, lecz wykonane przez firmę TNS OBOP.

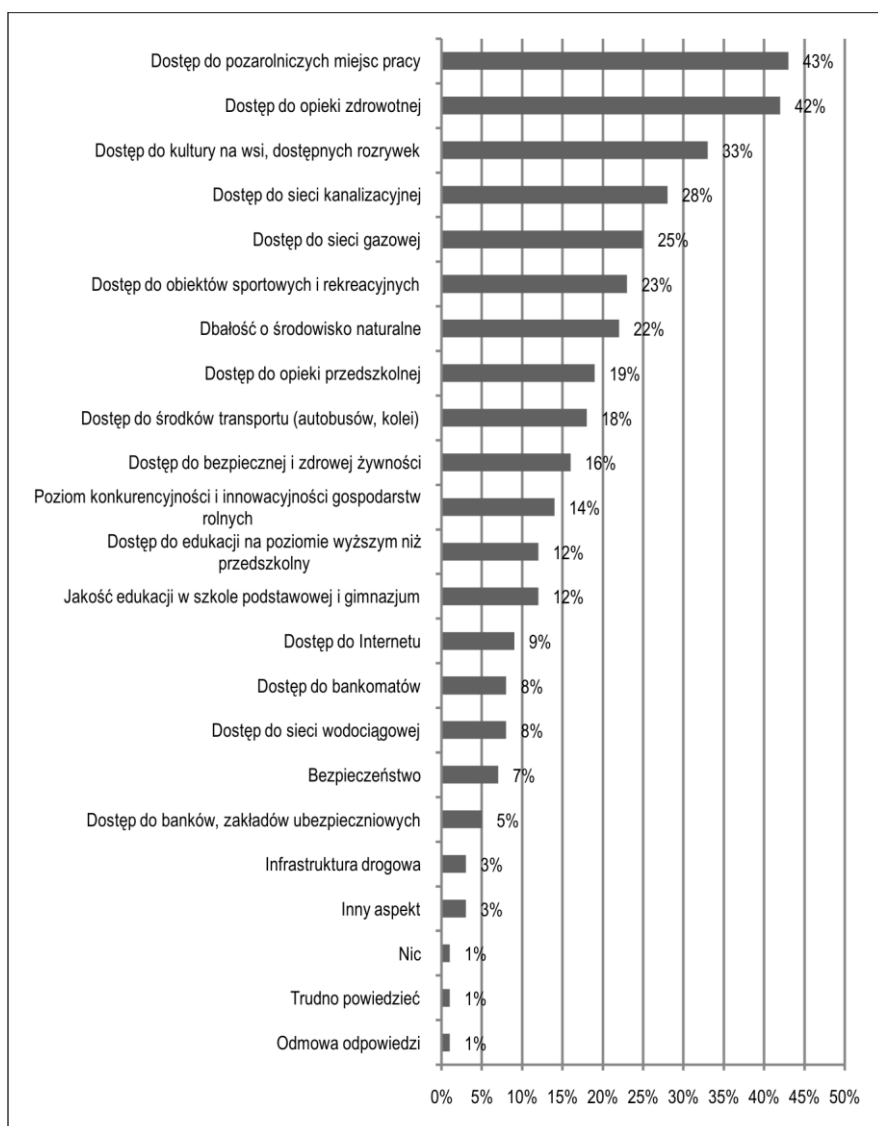

Rys. 2. Ocena infrastruktury techniczno-społecznej dostępnej na wsi przez mieszkańców wsi (N = 1500)

Źródło: *Polska wieś i rolnictwo...*, s. 24.

Mieszkańcy wsi (rolnicy i nierolnicy) najbardziej zadowoleni (łącznie odpowiedzi „bardzo zadowolony” i „raczej zadowolony”) są z dostępu do sieci wodociągowej (77%), z bezpieczeństwa miejscowości, w której mieszkają (72%) i z dostępu do Internetu (60%). Najczęściej narzekają natomiast (łącznie odpowiedzi „raczej niezadowolony” i „bardzo niezadowolony”) na brak dostępu do sieci gazowej (49%), brak dostępu do sieci kanalizacyjnej (42%), brak możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych i poziomu wykształcenia osób dorosłych (41%), a także na brak dostępu i odpowiedniej jakości kultury, sztuki i innych rozrywek (40%) oraz na brak dostępu do obiektów sportowo-rekreacyjnych (38%).

Ważnym aspektem życia na wsi i możliwości rozwijania pozarolniczej działalności usługowej przez jej mieszkańców jest również pomoc ze strony państwa i najbliższych władz samorządowych, pomoc w poprawie infrastruktury techniczno-społecznej. Mimo że w ciągu ostatnich lat daje się zauważyć duży postęp za sprawą środków unijnych, w zakresie dostępu i stanu jakości tej infrastruktury, to jednak potrzeby wsi są nadal ogromne. W badaniach, na które się powołuję mieszkańcom wsi zadano pytanie: „Co Pana(i) zdaniem należy poprawić na obszarach wiejskich w Pani(a) powiecie w pierwszej kolejności?” Odpowiedzi na zadane pytanie przedstawiono na rysunku 3.

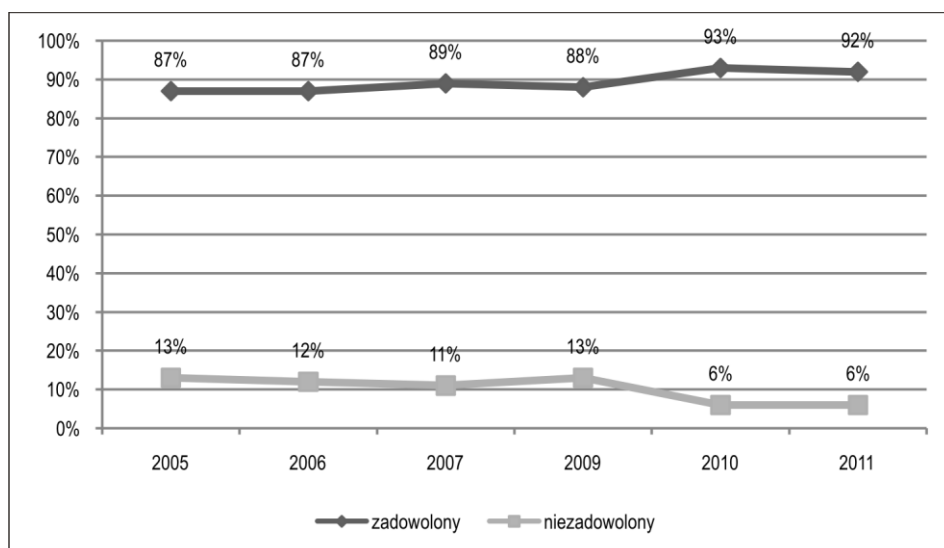
* Procenty nie sumują się do 100, gdyż można było wskazać do 4 odpowiedzi.

Rys. 3. Najważniejsze kwestie do poprawy na wsi w opinii mieszkańców wsi (N = 1500)

Źródło: *Polska wieś i rolnictwo...*, s. 27.

Wyniki badań przedstawione na rysunku 3 wskazują, że najbardziej pilną kwestią do rozwiązania jest dostęp do pozarolniczych miejsc pracy (43%) i dostęp do opieki zdrowotnej (42%). Szczególnie warta zainteresowania jest kwestia pierwsza. Wydaje się, że trudności w dostępie do pozarolniczych miejsc pracy łączą się nie tylko z niskim poziomem rozwoju infrastruktury techniczno-społecznej na obszarach wiejskich. Problem wymagałby dalszych badań, bowiem istotne w tym względzie będą uwarunkowania finansowe, organizacyjno-prawne, marketingowo-promocyjne i psychospołeczne związane z tzw. postawą przedsiębiorczości. Inne ważne kwestie, które należałoby poprawić na obszarach wiejskich według mieszkańców wsi, to: dostęp do kultury na wsi i dostępnych rozrywek (33%), dostęp do sieci kanalizacyjnej (28%) i sieci gazowej (25%) oraz dostęp do obiektów sportowych i rekreacyjnych (23%).

Na podstawie przedstawionych opinii, które są odbiciem obiektywnej sytuacji wsi tworzy się nie najlepszy jej wizerunek jako środowiska zamieszkania i jakości życia. Mieszkanie na wsi przynosi jednak jej mieszkańcom satysfakcję. W przywoływanych badaniach spytano mieszkańców wsi (rolników i nierolników) czy są zadowoleni czy też niezadowoleni z tego, że mieszkają na wsi a nie w mieście. Wyniki przedstawiono na rysunku 4.

Rys. 4. Opinie mieszkańców wsi na temat zadowolenia z życia na wsi (N = 1500)

Źródło: *Polska wieś i rolnictwo...*, s. 21.

Z wyników zaprezentowanych na rysunku 4 można zauważyć, że w ostatnich sześciu latach, a więc po przystąpieniu do Unii Europejskiej, maleje niezadowolone z zamieszkiwania na wsi (13% w 2005 r. i 6% w 2011 r.), a z kolei utrzymuje się na wysokim poziomie satysfakcja z życia na wsi (87% w 2005 r., 93% w 2010 r. i 92% w 2011 r.). Opinia ta dominuje u przedstawicieli wszystkich kategorii społecznych, niezależnie od wieku, wykształcenia czy dochodów. Dla badanych mieszkańców wsi miasto stanowi jednak atrakcyjnego miejsca do zamieszkania. Poczucie optymizmu i przywiązania do swojego „miejsca na ziemi” wśród mieszkańców wsi stanowi istotny argument motywujący do doskonalenia strategii wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Jest również istotną podstawą rozwijania pozarolniczej działalności usługowej oraz do poprawy dostępności do infrastruktury techniczno-społecznej obszarów wiejskich, która niewątpliwie determinuje motywację do podejmowania tej aktywności.

Podsumowanie

Wyrażane przez mieszkańców wsi opinie na temat dalszego pozostania na wsi łączą się z potrzebą poprawy warunków życia w tym środowisku i dalszego inwestowania w rozwój wiejskiej infrastruktury technicznej i społecznej. Oczywiście jest, że przyszłością wsi, szczególnie zdaniem rolników, jest przede wszystkim rolnictwo. Ważne jednak stają się różne formy lokalnej przedsiębiorczości bezpośrednio lub pośrednio wspierające rolnictwo i rolników oraz poprawiające sytuację społeczno-ekonomiczną nierolników.

Rozwój pozarolniczych usług na obszarach wiejskich jest nie tylko działalnością przedsiębiorczą poprawiającą warunki życia i pracy w gospodarstwie domowym, rolnym. Wyniki cytowanych badań wskazują, że mieszkańcy wsi nie mają zamiaru przenieść się do miasta, dlatego też zależy im na rozwoju cywilizacyjnym obszarów wiejskich, w tym na dostępności do infrastruktury techniczno-użytkowej i kulturalnej.

Polska wieś tworzy duży potencjał przyrodniczy, ludzki i społeczny. Powinien być on wykorzystany zarówno w opłacalności produkcji rolniczej, jak i aktywności pozarolniczej oraz w modernizacji techniczno-społecznej wsi. Nie da się tego osiągnąć wewnętrznymi siłami mieszkańców wsi. Warunkiem sukcesu jest niezbędna współpraca instytucji państwowych i lokalnej władzy samorządowej, co motywuje do dalszych badań.

Literatura

- Chałasiński J., *Młode pokolenie chłopów*, t. I–IV, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1984.
- Idziak W., *O odnowę wsi*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2004.
- Kłodziński M., *Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich*, IRWiR, PAN, Centrum Naukowo-Wdrożeniowe SGGW, Warszawa 1999.
- Kłodziński M., *Istota wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich*, w: *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce*, SGGW, Warszawa 1997.
- Kozera M., *Społeczny aspekt przedsiębiorczości rolników*, w: *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, t. XIII, z. 2, Warszawa, Poznań, Wrocław 2011.
- Polska wieś i rolnictwo 2009*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2009.

- Polska wieś i rolnictwo. Wiosna 2011*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2011.
- Sawicki B., *Agroturystyka w aktywizacji obszarów wiejskich*, InterGraf, Lublin 2007.
- Sieczko A., *Wykorzystanie internetu w przedsiębiorstwach działających na obszarach wiejskich*, w: Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, t. XIII, z. 2, Warszawa, Poznań, Wrocław 2011.
- Sznajder M., Przezbórska L., *Agroturystyka*, PWE, Warszawa 2006.
- Wiatrak A.P., *Założenia i cele polityki rolnej*, materiały szkoleniowe, FAPA, Warszawa 2000.
- Wilkin J., *Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne, implikacje praktyczne*, IRWiR, PAN, Warszawa 2010.

EFFECT OF TECHNICAL AND SOCIAL INFRASTRUCTURE ON NON-AGRICULTURAL SERVICES IN RURAL AREAS: ANALYSIS OF THE RESULTS OF EMPIRICAL STUDIES

Summary

This paper presents the characteristics of non-agricultural services as business activities performed by the people living in rural areas and indicates the status of development in technical, functional and social infrastructure in rural areas. It was assumed that the development of non-agricultural activities in rural areas is stimulated by the state of civilization development in these areas and the same dependency occurs in the opposite direction.

The present article is based on the analysis of the literature, statistical data from the Central Statistical Office of Poland and the results from research reports published by the Ministry of Agriculture and Rural Development in Poland.

Translated by Rafał Wielgat